

НАПРЯМ 7. ВПЛИВ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ НА РОЗВИТОК МИСТЕЦТВА В УКРАЇНІ

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-355-5-33>

Зосім О. Л.,

*доктор мистецтвознавства, професор,
професор кафедри музичного мистецтва*

Навчально-наукового інституту

*«Донецька державна музична академія імені С. С. Прокоф'єва»
Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського
м. Київ, Україна*

РЕФЛЕКСІЯ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ У ТВОРЧОСТІ УКРАЇНСЬКИХ КОМПОЗИТОРІВ

Тема війни є надзвичайно складною для мистецької рефлексії і через трагедійність тематики, і складність знаходження ракурсу, який би підкреслював не лише зображальний або оповідальний моменти, а й став філософським узагальненням вічних тем життя і смерті, війни і миру. Варто наголосити, що глибинне осмислення екзистенційних смислів війни, в тому числі і в мистецтві, станеться вже після її завершення, поки ж вона триває, рефлексія можлива лише в окремих її проявах, як-от відчуття трагізму втрати близьких, молитва за померлих, воля до перемоги, героїка боротьби з ворогом. Попри складність теми війни, українські митці не можуть стояти осторонь від реалій сучасності, і в їх творчості прямо або непрямо відбиваються події сьогодення.

Воєнна тематика посідає вагоме місце сучасного музичного простору, але це передусім музика популярних напрямів: лише її зразки згадані у двох вікіпедійних статтях «Відображення російсько-української війни в культурі» та «Список пісень про російсько-українську війну», тоді як академічна музична творчість мало відома широкому загалу. І хоча популярна музика швидше реагує на поточні події, саме академічна музика тяжіє до узагальнень та філософського осмислення. Перші мистецькі рефлексії російсько-української війни в академічній музичній творчості ми знаходимо на концертах XXXIII Міжнародного фестивалю «Kyiv Music Fest», що відбувся з 24 вересня по 2 жовтня 2022 року [1]. Ця мистецька акція проводилася у складних умовах і лише завдяки підтримці зарубіжних

партнерів вона відбулася як повномасштабна подія. Тематична наповненість фестивалю була вельми широкою, теми війни знайшла відбиток лише в одному концерті – «Українські мисткині зі своєю зброєю», який відбувся 26 вересня 2022 року. На ньому прозвучали твори відомих українських композиторок: кантата «Читаючи історію» для сопраністки (сопрано, малий барабан), віолончеліста й піаніста (фортепіано, речитація) за поезією Оксани Забужко Кармелли Цепколенко, кантата «Відчуття» для сопрано, віолончелі та фортепіано за поезією Ліни Костенко Ганни Копійки, «З вірою в Україну» для сопрано, темпл-блока, віолончелі, фортепіано та відео за поезією Юлії Дмитренко-Деспоташвілі Асматі Чибалашвілі, «Люба моя...» для сопрано, віолончелі та фортепіано за поезією Валерії Жигаліної Кіри Майденберг-Тодорової, «Signs of Presence» для сопрано, віолончелі та фортепіано за поезією Ії Ківи Алли Загайкевич, що були написані у 2022 році. Як бачимо з назв композицій, що знайшло й відбиття у назві концерту, ці твори не є рефлексією війни як такої або змалювання її окремих епізодів, а є реакцією мистецького середовища на воєнні події та спробою протиставити руйнівній силі війни ідею творення, що формує сенси життя людини.

На XXXIV Міжнародному фестивалі «Kyiv Music Fest», що проводився з 30 вересня по 8 жовтня 2023 року [2], тема війни була представлена вже у трьох тематичних концертах. На першому з них – «Музика в облозі: полноси», що відбувся 5 жовтня, прозвучав джазовий альбом «Музика в облозі» за подіями облоги Чернігова під час вторгнення рф в Україну Володимира Балаби. Твір був написаний у 2022 році і став своєрідним мистецьким літописом початку війни на Чернігівщині: «Вечірній спомин» (23.02.2022), «Так тріщить майбутнє...» (24.02.2022), «Закапсульований у болю» (03.03.2022), «Напоений дощем» (27.03.2022), «Серед попелу я квіти пророщу» (04.04.2022).

«Музика, народжена війною» – другий концерт, присвячений російсько-українській війні, на якому було виконано низку хорових композицій. І хоча в них також знайшла відображення воєнна тематика, ці твори апелюють до традицій сакральної музики, надаючи темі війни трансцендентного виміру. Концерт, який відбувся 7 жовтня, відкривав «Хорал» (Молитва без слів) Ганни Гаврилець – композиторки, яка відійшла у вічність у перші дні війни. Цей твір є молитовним зверненням до Бога, водночас його можна сприймати і як її духовний заповіт. Три інші композиції, що прозвучали у програмі, були написані вже у 2023 році. Хоровий цикл на основі українських молитов «Згадуючи» («Молитва ранішніх намірів», «Молитва воїна», «Молитва до Ангела Хоронителя») Івана Небесного, Військовий триптих на вірші Олекси Трохименка та народні тексти «Відповідь проста» у трьох частинах («Літа лихії», «Пісня пустинна», «Колискова-спомин»)

Віктора Степурка, Три духовні піснеспіви («Lacrimosa», «Алилуя», «Отче наш») Валентина Сильвестрова стали не просто відгуком митців на актуальні події, а рефлексією над питанням війни і миру у категоріях трансцендентного.

Заключний концерт цьогорічного фестивалю «Kyiv Music Fest» – «Україна. Музика війни» – також був присвячений воєнній тематиці. На ньому було виконано масштабні музичні полотна: «Тривоги наших ночей» для фортепіано з оркестром Ігоря Щербакова, Симфонію № 3 «Галина» для скрипки і симфонічного оркестру Олексія Скрипника, «Буча. Lacrimosa» Вікторії Польової, «Україна. Музика війни» для симфонічного оркестру і хору у трьох частинах («Музика війни», «Колискова для вбитих дітей», «Псалми війни» на вірші Тараса Шевченка, Ліни Костенко, Василя Симоненка і Псалми Давида) Євгена Станковича. У цих творах воєнна тематика розкривалася крізь призму особистісного і всезагального, земного і трансцендентного, але змістовним стрижнем усіх композицій стало осмислення війни як трагедії не лише національного, а й світового масштабу.

Ми відзначили лише три тематичні концерти фестивалю «Kyiv Music Fest» 2023 року, однак багато інших композицій 2022 та 2023 років, що прозвучали у концертних програмах, як твори воєнного періоду також можна розглядати як рефлексію митців на воєнні події, як-от «Ораторіум» на тексти з Книги псалмів («Духовні етюди») для солістів, мішаного хору та симфонічного оркестру Лесі Дичко, який відкривав цьогорічний фестиваль.

Воєнна тематика пронизує концертне життя українських міст, і тематична спрямованість концертів і вистав у той чи інший спосіб резонує із сучасністю. Знаковою акцією має стати постановка у Національній філармонії України дитячої опери «Брундібар» чеського композитора Ганса Краси (Hans Krása), прем'єра якої відбулася 23 вересня 1943 року в концтаборі Терезієнштадт. І хоча казково-повчальний сюжет опери не містив антивоєнної риторики, трагічні колізії, що супроводжували її сценічне життя, стали віддзеркаленням війни у її найстрашніших виявах. 31 жовтня 2023 року твір буде вперше виконано в Україні, а серед учасників постановки – оркестр Навчально-наукового інституту «Донецька державна музична академія імені С. С. Прокоф'єва» Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського.

Мистецька рефлексія воєнних подій є важливим елементом у формуванні національної культурної пам'яті. Багато творів, які є нині популярними, кануть в літу. І лише ті композиції, які найбільш глибоко відобразили екзистенційні смисли російсько-української війни, стануть музичним літописом нашої епохи.

Список використаних джерел:

1. Програми концертів «Київ Музик Фест-2022». URL: <https://composersukraine.org/index.php?id=2888> (дата звернення: 01.10.2023).

2. XXXIV фестиваль «Київ Музик Фест-2023». URL: <https://composersukraine.org/index.php?id=2904> (дата звернення: 01.10.2023).